

Latvijas Universitātes profesora Aleksandra Kruglevska dzīve un darbs (1886–1964)

Līna Birziņa
profesore

Latvijas Universitātē (LU) aizvadītajā gadā atzīmēja 85. gadskārtu. Tika sumināti un ar atzinības rakstiem atzīmēti vairāki profesori, kas ar savu mūža darbu devuši vērā liekamu ieguldījumu Universitātes attīstībā.

Taču arī pagātnē Universitātē strādājuši profesori ar dziļi eiropeisku izglītību, kas pēc sevis atstājuši zinātniskus darbus, kuri noder vēl šodien. Viens no tādiem sava laika spīdekļiem bija profesors Aleksandrs Kruglevskis, kura lekcijas klausījos laikā starp diviem pasaules kariem.

Aleksandrs Kruglevskis dzimis Pēterburgā 1886. gadā. Viņa tēvs bijis Pēterburgas Kara akadēmijas profesors. Turpat Pēterburgas Universitātes Juridiskajā fakultātē studējis Aleksandrs Kruglevskis. Pēc fakultātes sekmīgas pabeigšanas viņš atstāts Krimināltiesību katedrā, lai sagatavotos akadēmiskam darbam. Ieguvis krimināltiesību zinātnu maģistra grādu, viņš dodas zinātniskā komandējumā uz Rietumeiropu, apceļo Vāciju, Franciju un Itāliju. A. Kruglevskis pilnīgi pārvalda visu šo valstu valodas, var brīvi diskutēt ar jebkuru zinātnieku un studēt to darbus oriģinālvalodā. Francijā viņš iedzīlinās Monteskjē, Voltēra, Didro un daudzu citu apgaismotāju darbos, kuros paustas idejas par visu cilvēku brīvību un vienlīdzību, par taisnīgiem likumiem un taisnu tiesu.

Visilgāk Aleksandram Kruglevskim iznāk uzturēties Vācijā, kur viņš sadarbojas ar Frīdrihu Listu (1865–1919).

Lists ir ievērojamākais krimināltiesību socioloģiskās skolas pārstāvis.

Pēc Lista uzskata, krimināltiesības nedrīkst kalpot abstraktai atmaksas idejai, bet tām jāķūst par lietderīgu līdzekli cīņā pret noziedzību.

Lista uzskatu ietekmē veidojās arī jaunā zinātnieka Aleksandra Kruglevska uzskati par krimināltiesībām kā kultūras faktoru.

Šo uzskatu nostiprināja arī citu Vācijas universitāšu – Minhenes, Heidelbergas u.c. apmeklējumi. 1918. gadā viņš publicē grāmatu "Das Strafrecht als Kulturfaktor".

Aleksandrs Kruglevskis pētīja un vērtēja arī citu virzienu zinātnieku uzskatus.

Te jāmin krimināltiesību antropoloģiskais virzīns, kō izveidoja un pārstāvēja itāļu psihiatrs Čezare Lombrozo (1836–1909). Iši sakot, tā ir mācība par iedzīmiem noziedzniekiem.

Pēc Lombrozo domām, iedzīmitos noziedzniekus varot pazīt pēc dažādām ķermenē iepatnībām, piemēram, lieliem, dzelteniem zobiem, asimetriskas galvas formas, lieliem žokļu un izspiestiem vaigu kauliem, kā arī citādām pazīmēm.

Aleksandrs Kruglevskis šo mācību noraidīja kā nezinātnisku.

Vērtīgās studijas nācās pārtraukt, jo 1914. gadā sākās Pirmais pasaules karš un Kruglevskim vajadzēja atgriezties Krievijā.

Atgriezies Pēterburgā, viņš Zinātniskajā padomē nolasīja divas lekcijas, ko padome atzinīgi novērtēja. Pēc neilga laika viņu ievēlēja par privātdocentu. Taču ne zinātniskajam, ne pedagoģiskajam darbam apstākļi nebija labvēlīgi. 1917. gada februārī sākās revolūcija, patvaldība tika gāzta, un tā paša gada 3. septembrī Krieviju proklamēja par republiku. Armija frontē cieta neveiksmes. Sākās nemieri, kas pārauga pilsoņu karā. Pēterburgas Universitāte tika evakuēta – sākumā uz Permu, pēc tam uz Omsku un Tomsku.

Pēterburgas Universitātes Permas nodalā Aleksandrs Kruglevskis lasīja lekcijas krimināltiesību vēsturē. Tur viņam piešķīra profesora grādu. Bija sagatavota arī doktora disertācija, bet to neizdevās aizstāvēt

Profesor Aleksandrs Kruglevskis

tā vienkāršā iemesla dēļ, ka tajā laika zinātniskie grādi un nosaukumi tika atcelti. 1919. gadā Tomskas Universitātē Aleksandrs Kruglevskis strādāja par profesoru.

Kaut arī apstākļi ir visai nelabvēlīgi, top jaunas zinātniskas publikācijas. Tā, piemēram, 1917. gadā tiek publicēts raksts par nozieguma mēģinājumu, 1919. gadā jau minētais raksts par krimināltiesībām kā kultūras faktoru, arī apjomīgs raksts par noziegumu legālo klasifikāciju kā tiesību politikas problemu.

1924. gada 1. oktobrī profesors Aleksandrs Kruglevskis sāka lasīt lekcijas Latvijas Universitātē Juridiskajā fakultātē.

Aleksandrs Kruglevskis, strādādams Latvijas Universitātē, uzskatīja par savu pienākumu iemācīties latviešu valodu, kaut gan bija jau vīrs pusmūža gados. Jau trīsdesmito gadu viņš runāja apmierinošā latviešu valodā. Auditorijā viņam nebija līdzīgi nekāda konspekta. Atceros, kādā nodarības laikā viņš mums, studentiem, skaidroja, ka lekciju labāk slikti norunāt nekā labi nolasīt.

Lasišana no papīra nenonāk līdz klaušītāja apziņai, bet runa to zināmā mērā sūgstējot (viņš teica – "saģiftējot").

Kruglevska lekcijas studenti labprāt klausījās. Viņa auditorija nekad nebija pustukša. Eksāmenos viņš bija stingrs, vēlējās, lai students būtu iepazīnies ar programmā ieteikto literatūru, arī ar viņa paša publikācijām. Ja izrādījās, ka students tās nav lasījis, atbilde bija īsa: "Tad mums nav par ko runāt." Jāatzīmē, ka profesors Aleksandrs Kruglevskis ar savu ārējo veidolu vien uz studentiem atstāja patīkamu iespaidu: stalta gaita, augstu pacelta galva, vienmēr glīts melns uzvalks,

sniegbalts kreklis. Viens liecināja par izsmalcinātību, par augstu kultūru.

Jaunajiem studentiem lekciju sākums nebija viegls – daudz svešvārdu, daudz teoriju. Kāda nozīme šīm teorijām? Mums vajadzīga prakse! Šo studentu nevērību pret teoriju palīdzēja novērst profesors Kruglevskis. Viņš centās studentus pārliecināt, ka zinātnē bez teorētiskiem pamatojumiem nemaz nevar iztikt, ka juristam vajadzīga kā teorija, tā prakse. Viņš aizrautīgi cildināja juridisko zinātni un tās noderību praksē. Viņš apgalvoja, ka tiesību zinātne ir pamats arī vispārējai un dzīlai izglītībai, ka tā ir intelīgences pamats. Taču vajadzīgs darbs – ilgstošs, sistemātisks un neatlaidīgs darbs. Pacietīgi un pastāvīgi jālasa, jāstudē zinātniski raksti. Palicis prātā profesora gleznaīnais salīdzinājums: "Tiesību zinātne nav daiļa dāma," viņš teica, "ko var iemīlēt no pirmā acu uzmetiena. Tikai ar neatlaidīgu darbu jūs viņu apgūsiet un iemīlēsit. Un tad tas būs uz visu mūžu." Vēl sekoja skaidrojums, ka jurisprudence satur ne vien tiesību normas, bet tajā atrodami arī morāles un ētikas postulāti. Tā ir dzīla vispusīga zinātne, kas ikviename paver plašus apvāršņus.

Tāds aizrautīgs tiesībzīnātnieks bija profesors Aleksandrs Kruglevskis.

Kas jaunībā Aleksandru Kruglevski pamudināja pievērsties tiesību zinātnei? Par to man pastāstīja viņa dēls Valērijs Kruglevskis. – Pirms studijām Universitātē Aleksandrs Kruglevskis mācījies īpašā skolā, kur gatavoja ierēdnus. Vecākajās klasēs lekcijas lasījis profesors Leons Petražickis. Viņš pamudinājis savu skolnieku dzīvi velīt tiesību zinātnei.

Jaunais Aleksandrs Kruglevskis padoņu pieņēmis un ar laiku kļuvis par Petražicka domubiedru un viņa ideju pārliecinātu piekritēju, to dedzīgu popularizētāju.

Kas bija Petražickis? Būs daudz par maz, ja teiksim – viņš bija daudzu grāmatu autors, Pēterburgas un vēlāk Varšavas Universitāšu profesors. Viņš bija tiesību zinātnes jaunradītājs. Tā viņu nosaucis Latvijas profesors M.Lazersons Petražicka piemiņai veltītajā rakstā, kas iespiests krievu valodā laikrakstā "Segodnja" 1931. gada 159. numurā. Lazersons raksta, ka tas pats, kas ir Koperniks astronomijā, tas pats ir Petražickis jurisprudencē, it īpaši psihologijā.

Petražickis radījis psiholoģisko tiesību skolu jeb virzienu. L.Petražicka apjomīgajā darbā "Tiesību un valsts teorija sakarā ar morāli" ir nodaļa "Intuitīvās tiesības". Petražicka intuitīvās tiesības ir pretstats pozitīvajām tiesībām. Pozitīvo tiesību pamats ir kāda ārēja autoritāte – likums, valsts iestādes rīkojums, pavēle un tamlīdzīgi. Intuitīvajām tiesībām šāda pamatojuma nav. Tās ir individuālas, un to pamats ir individuālā intuītīva nojausma par to, kas ir labs un kas – ļauns.

Individuālā intuīciju nosaka sociālie apstākļi un viņa psihiskais stāvoklis – psiholoģija.

Petražickis izveidoja psiholoģisko tiesību teorijas skolu, kurai savā laikā, XX gadsimta 20.–30. gados, arī Latvijā bija sekotāji. Viņa skolnieks (paša vārdiem – "māceklis") jurists, publicists un diplomāts Kārlis Dumanis atstāstīja un tulkoja latviešu valodā Petražicka grāmatu "Tiesību un valsts teorija sakarā ar morāli". To apcerējis un nedaudz kritizējis Lotārs Šulcs. Viņš sarakstījis un publicējis grāmatu "Tiesības kā ētikas minimums" (1936). Daudz rakstu par Petražicki bija Latvijas avīzēs un žurnālos sakarā ar viņa nāvi 1931. gadā. Nekrologu "Tieslietu Ministrijas Vēstnesī" (TMV) publicēja profesors Aleksandrs Kruglevskis.

Juridiskās fakultātes tiesību filozofijas kursa studiju mācību programmā bija paredzēta nodaļa par intuitīvajām tiesībām, par kurām eksāmenā nācās stāstīt arī man – 30. gadu studentei. Tā ar tiesību filozofijas studijām iespēju robežās apguvu Petražicka tiesību un valsts teoriju saistībā ar morāli.

Lūk, ko profesors Aleksandrs Kruglevskis raksta nekrologā, kas iespiests TMV 1931. gada 7. numurā.

Leons Petražickis – polu izcelsmes jurists, beidzis Kijevas Universitātes Juridiskā fakultāti. Jau studiju laikā viņš pievērsis sev uzmanību ar īpaši dzīlām zināšanām romiešu tiesības. Ar Izglītības ministrijas rīkojumu viņš tika nosūtīts uz Vāciju, lai tur sagatavotos romiešu tiesību profesūrai. Berlinē viņš sadarbojās ar tā laika slavenību romiešu tiesībās profesoru Dernburgu un pārtulkaja Jūlija Barona romiešu tiesību (pandektu) mācību grāmatu krievu valodā. Līdztekus romiešu tiesību studijām viņš sekija Vācijas 1896. gada Ci-

villikuma (BGB – *Bürgerliches Gesetzbuch*) izstrādāšanas gaitai. Tapa arī pirmās paša publikācijas. 1892. gadā viņš izteica un pamatoja domu, ka tiesības nav vis apzinātās darbības produkts, bet gan rodas, sabiedrībai piemērojoties apstākļiem. Pēc gada viņš publicēja jaunu darbu, kurā izvirzija mācību par tiesību politiku kā ipašu zinātni, kas kalpo pastāvošās tiesiskās iekārtas progresa, zinātniski un sistemātiski apstrādājot likumdošanas problēmas. Minētajās publikācijās bija atrodama Vācijas Civilikuma (BGB) kritika. Sakarā ar to Petražickis vārds kļuva plaši pazīstams. 1897. gadā viņš atgriezās Krievijā, aizstāvēja doktora disertāciju un kļuva par profesoru Enciklopēdijas un tiesību filozofijas fakultātē. Te jāpaskaidro, ka tolaik tiesību teoriju sauca par tiesību enciklopēdiu.

Gandrīz katru gadu Petražickis laida krajā jaunus pētījumus tiesību zinātnē.

Publikācijās apcerēti un analizēti kā teorētiskas, tā praktiskas dabas jautājumi. Profesors Aleksandrs Kruglevskis Nekrologā atzīmē raksturīgākos, piemēram: "Akciju sabiedrības", "Prasības par nelikumīgu iedzīvošanos", "Par paražu tiesībām", "Raksti par tiesību filozofiju". Tajos Petražickis lika pamātus savai vispārīgajai mācībai par tiesībām. Šo mācību viņš galīgi formulēja un pamatoja rakstā "Tiesību un valsts teorija sakarā ar tikumības mācību". 1909. gadā viņš publicēja darbu par universitātes zinātni un studiju procesu ar nosaukumu "Universitāte un zinātnē".

Par dažiem Petražicka darbiem izvēršas polemika, lielāka vai šaurāka kritika, uz ko Petražickis centās atbildēt.

1907. gadā Petražickis publicēja apcerējumu par psiholoģisko tiesību teoriju. Raksts juristu vidū izraisīja dzīvu rošību.

Pret polemiku viņa lielākais raksts bija "Jautājumā par sociālo ideālu". Petražickis nenogurstoši strādāja, lai pamatotu savus socioloģiskos uzskatus. Kavēja Pirmais pasaules karš un turpmākie notikumi Krievijā.

Vēlākos dzīves gados Petražicki nomāca doma, ka viņš nav izpildījis savu pienākumu pret tiesību zinātni, kas bija visas viņa dzīves saturs un uzdevums. Taču profesors Aleksandrs Kruglevskis Nekrologu beidz ar vārdiem: "Taču arī tas, ko Petražickis paveica savas dzīves labākos gados,

ir pārpārim pietiekošs, lai nodibinātu viņam nevistošu slavu sabiedriskās zinātnes vēsturē."

Nevar nepieeminēt, ka Petražickis darbojās arī politikā. Viņš tika ievēlēts I Valsts Domē, kur kopā ar Kurzemes deputātu Jāni Čaksti – vēlāko Latvijas Valsts pirmo prezidentu – darbojas Konstitucionāli demokrātiskās (KD – kadetu) partijas mazākumtautību frakcijā. Viņi prasīja vairākas reformas – mazākumtautību emancipāciju, Krieviju pārvērst par federāciju u.c.

Taču Domes darbība bija īsa. 1906. gada 8. jūlijā cars Nikolajs II Domi atlaida. Domnieki protestēja un nolēma darbu turpināt autonomās Somijas Viborgas pilsētā. Apmēram puse Domes deputātu devās uz Viborgu, kur pieņēma uzsaukumu "Brīvību un zemi tautai". Uzsaukuma parakstītājus novēra tiesai. Viņus tiesāja Tiesu palāta un piesprieda trīs mēnešus cietokšņa soda līdz ar politisko tiesību zaudēšanu.

Kad Jānis Čakste bija ievēlēts par Latvijas Valsts prezidentu, viņš neaizmirsa savu līdzgaitnieku Leonu Petražicki, kas bija kļuvis par Varšavas Universitātes profesoru, un aicināja viņa mācekli Aleksandru Kruglevski darbā uz Latvijas Universitāti. Profesora Aleksandra Kruglevska dēls Valērijs atceras, ka tēva zinātnisko interešu loks arvien vairāk paplašinājās.

Divdesmito gadu sākumā viņš līdztekus tiesību disciplīnām lasīja lekcijas arī vēsturē, kā arī starptautisko tiesību vēsturē. Viņa zinātniskās darbības laikā Eiropā notika divi pasaules kari, revolūcijas, politisko iekārtu maiņa. Viņš redzēja, ka notiekosās politiskās pārmaiņas pavada sabiedrisko zinātni ideoloģizācija un tām atšķirībā no dabaszinātnēm nav objektīvu patiesības kritēriju. Padomju varas laikā viņam tieši pārmeta objektivismu. Tas bija pretrunā ar toreizejo jurisprudences ideoģizāciju.

Viņš bieži citēja Spinozas¹ izteikumus par to, ka notikumi un norises jāizskaidro un jāizprot, nevis jāapgalvo, ka tas ir labi vai slikti, pareizi vai nepareizi.

Meklējot objektīvus kritērijus, profesors Aleksandrs Kruglevskis savos pētījumos virzījās no vēstures un socioloģijas uz sociālo procesu pētījumiem.

Profesors veica zinātnisku darbu līdz mūža pēdējai dienai. Viņš domāja, ka īsta

zinātnieka pienākums ir savas izvēlētās zinātnes nozares izpēte un iegūto rezultātu pamatošana. Viņa pēdējais darbs bija veltīts starptautisko attiecību izpētei, bet to neizdevās pabeigt.

Vācu okupācijas laikā viņš šaurā draugu pulkā nolasīja referātu par Vācijas sakāves neizbēgamību. Vācijas sākotnējos pānākumus "zibenskara" viņš uzskatīja par pārejošu parādību. Nevar neatzīmēt, ka arī viņš savu roku pielicis Vācijas sagrāvei. Tas, pēc Latvijas Universitātes profesora Roberta Akmentiņa stāstījuma man – šo rindiņu autorei – noticis tā: kad 1944. gada rudenī frontē strauji tuvojusies Rīgai, viņš spridzinātāju komandas sākušas gatavoties Latvijas Universitātes galvenās ēkas uzspirdzināšanai. Profesors Akmentiņš kopīgi ar profesoru Kruglevski norunājuši, ka Universitātē jāglābj. Abi profesori vakaros pārmaiņus palikuši Universitātes pagrabos, cieši noslēguši visas durvis un logus, kā arī tos aizbarikādējuši. Ja kāds par šo viņu rīcību paziņotu vāciešiem, nāvē neizbēgama. Tomēr nodevēji neatradās. Kad spridzinātāji pārliecinājās, ka Universitātē ātri un viegli iekļūt neizdodas, tie aizgāja spridzināt vieglā pieejamos objektus. Tā, riskēdam i ar savu dzīvību, profesori Latvijas Universitātes ēku Raiņa bulvārī 19 nosargāja.

Loģiski būtu, ja par šo varonīdarbu abus profesorus īpaši atzīmētu un godinātu. Notika pretējais. Jaunie Universitātes vadītāji viņus nokluseja un 1948. gadā kā padomju augstskolai nepiemērotus no darba atlaida.

Profesors Aleksandrs Kruglevskis kā cilvēks, draugs un darba biedrs palicis atmiņā daudziem jo daudziem. Tā, piemēram, laikabiedri zina stāstīt par gadījumu pēckara pirmajos gados. Vēl pastāv maizes kartīnas, arī citu pārtikas produktu ir maz. Nomirst Filoloģijas fakultātes profesors Viktors Černobajevs. Viņa meitiņa Olga nu ir bārene. Ko darīt? Profesors Aleksandrs Kruglevskis pieņem Olgu par audžumeitu, kaut arī viņa ģimenei ir tādas pašas grūtības kā visiem pārējiem.

Aleksandrs Kruglevskis ļoti mīlēja franču literatūras klasiku darbus. No Korneja un Rasina traģēdijām zinājis no galvas veselus cēlienus. Labprāt lasījis arī citu autoru darbus. No mūzikiem viņš augstu vērtējis Wolfganga Amadeja Mocarta dailrādi.

Dēls Valērijs zina stāstīt, ka tēvs jaunībā mēdzis apmeklēt balles, operu un teātru izrādes. Taču tas nepavisam neesot traucējis viņa zinātniskajai darbībai.

Fiziski profesors Aleksandrs Kruglevskis bijis vesels un stiprs, jo mīlējis veselīgu dzīves veidu. Daudz braucis ar divriteni. No savas mājas Mežaparkā uz darbu Latvijas Universitātē braucis ar savu ierasto velosipēdu, par ko kolēgi un studenti viņu gan apbrīnojuši, gan kritizējuši.

Darbs ārpus Juridiskās fakultātes

Līdztekus darbam Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē profesors Aleksandrs Kruglevskis rosīgi darbojās Latvijas Tautas universitātē, Krievu universitātē, viņš bija arī Akadēmisko zinātni biedrības biedrs, kā arī Praktisko juridisko zinātni institūta loceklis. 1932. gadā viņš piedalījās Latvijas Juristu kongresā, kurā nolasīja referātu "Krimināltiesību reformas problēmas Baltijas valstīs".

Nulla poena sine lege

Nozīmīgs un joprojām aktuāls ir profesora Aleksandra Kruglevska 1937. gada Latvijas juristiem nolasītais un "Tieslietu Ministrijas Vēstnesi" publicētais referāts "Princips nulla poena sine lege un tā nozīme krimināltiesībās".

Principa pilnīgs teksts ir "*Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*".

Šo principu formulējis itāliešu jurists un filozofs Čezare Bekaria (1738–1794). Latviešu valodā tas nozīmē, ka par noziedzīgu atzīstams tikai tāds nodarījums, ko par noziedzīgu atzīst likums. Formulas otro daļu – "*nulla poena sine lege*" – tulko šādi: var uzlikt (piespriest) tikai tādu sodu, kādū paredz likums.

Č.Bekaria princips bija jauno laiku auglis, kas vērsās pret tiesu patvalu. To atzina Monteskjē, Voltērs, Didro un citi apgaismības laikmeta domātāji.

Č.Bekaria deva arī padomus, kā tiesu darbu vajadzētu reformēt, lai tiesneši ievērotu elementāros humanitātes principus un zinātnes atzīnas, nevis turētos pie vienduslaiķu aizspriedumiem un māntioības.

1764. gadā Bekaria anonīmi izdeva grāmatu "Par noziegumiem un sodiem". Tai komentārus rakstīja Voltērs, Monteskjē, Didro un Šalji.

Grāmatas vadmotīvs: tiesā jāievēro taisnīgums un cieņa pret cilvēku. Č.Bekaria dod padomus, ka krimināltiesības un kriminālprocess jāreformē. Viņš noliedz nāves sodu – tas jāatcel un jāaizstāj ar mūža cieumsodu.

Grāmata tika tulkota daudzas valodās.

Č.Bekaria idejas un formulētie principi "*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*" – savā laikā vairāk vai mazāk ietekmēja kriminālos un procesuālos likumus. Kā liels sasniegums jāatzīmē spīdzināšanas atcelšana un miesas sodu aizliegšana. Taču Latvijas teritorijā šos barbariskos un nežēlīgos miesas sodus lietoja vēl XX gadsimtā – 1905. gada revolūcijas laikā. Nāves sodus piesprieda daudziem revolucionāriem, kas bija sacēlušies pret patvaldību un vācu baroniem.

Tagad Latvijā pēc otrreizējas neatkarības atgušanas nāves sods atcelts.

Referātu "*Nulla poena sine lege*" profesors Aleksandrs Kruglevskis sāk ar norādījumu, ka tagad civilizēto valstu vairākums ieviesis krimināllikumos principu "*nulla poena sine lege*". Izņēmums ir divas lielvalstis – nacionālsociālistiskā Vācija un Padomju Krievija (1937). Krievija to tieši noraida, bet Vācija no tā aplinkus izvairās.

Padomju Krievijā 1925. gada Kriminālkodekss paredz, ka sodu var uzlikt arī par nodarījumiem, ja tie pēc tiesas ieskata apdraud valsts un tiesisko iekārtu.

Vācijā drīz pēc nacionālsociālistiskās partijas nākšanas pie varas likumā tika izdarīti grozījumi, kas līdzīgi iepriekšminētajiem noteikumiem Krievijā. Tikai te vēl piebilsts, ka tiesa saskaņā ar "tautas veselo saprātu" var noteikt kādu agrāk nesodāmu nodarījumu par sodāmu.

Abas minētās valstis bija totalitāras valstis, kurās tika vajāti un iznīcināti citādi domājošie vai citu tautu piederīgie. Krievijā 1937.–1939. gadā tika iznīcināti vairāki desmiti tūkstošu latviešu un citas etniskās minoritātes. Vācijā 1937. gadā tā dēvētajā "kristāla naktī" gāja bojā tūkstošiem ebreju. Turpmākajos gados šādas masveida ebreju nogalināšanas ieguva nosaukumu "holokausts". Tas smagi skāra arī Latviju.

XX gadsimta 30. gados profesors Aleksandrs Kruglevskis, izskaidrojot principu "*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*", nevarēja paredzēt, kādas sekas var

rasties, ja šo principu neievēro vai no tā klāji atsakās.

Nezinādams ne Krievijā, ne Vācijā turpmāko notikumu norisi, profesors Aleksandrs Kruglevskis tomēr piesardzīgi norāda, ka minētā principa noliegšana demoralizē iedzīvotājus, mazina viņu pilsonisko godu un arī satricina pašos pamatos pastāvošo tautas dzīvi. Kaut arī piesardzīgi, tomēr skaidri un noteikti profesors Aleksandrs Kruglevskis atzīst, ka sekas jau ir acimredzamas.

Referāta – raksta galvenais mērķis: parādīt sekas, kas radušās valstīs, it īpaši Vācijā, kur, izdarot tiesu reformu, notika klaja atkāpšanās no principa "*nulla poena sine lege*" un tā pilnīga noliegšana.

Vācu nacisms, fašisms, hitlerisms tika tiesāts Nīrnbergā. Masu, pat veselu tautu iznīcināšana ieguva nosaukumu "genocīds". Bez pārspilējuma var teikt, ka genocīda paša sākotne atrodama Bekaria izstrādātā principa "*nulla poena sine lege*" noliegumā.

Profesora Aleksandra Kruglevska lielākie raksti "Latviešu konversācijas vārdnīcā"

Profesors Aleksandrs Kruglevskis aktīvi darbojās "Latviešu konversācijas vārdnīcas" (LKV) veidošanā.

Gandrīz katrā LKV sējumā, izņemot pāsus pirmos, atrodam profesora Aleksandra Kruglevska rakstus. Parasti tie ir krimināltiesību vai kriminālprocesa termini, piemēram, LKV 9. sējumā atrodam terminus "krāpšana", "krimināltiesības" u.c. Tieki doti īsi, bet konkrēti šo terminu izskaidrojumi. LKV atrodam arī samērā plašus rakstus par atsevišķiem tiesībzīnātiekiem, piemēram, par poļu izcelsmes juristu Leona Petražicki, kas izveidojis un pamatojis psiholoģisko tiesību teoriju. LKV 16. sējumā ievietots Petražicka nekrologs. Arī Krievijas tiesību vēsturei veltīts plašs raksts. Šādi un līdzīgi raksti nav zaudējuši nozīmi arī tagad.

Par līdzdalību "Latviešu konversācijas vārdnīcā" viņam piešķirta Kultūras fonda pērija (1935).

Gandrīz katru dienu masu informācijas līdzekļi ziņo par valsts izlaupīšanas vai nozagšanas gadījumiem, par ierēdņiem, kas pārkāpuši savas pilnvaras, lai iedzīvotos,

utt. Bieži dzirdami vārdi "kukulis", "kukuļošana". "Latviešu konversācijas vārdnīcas" 10. sējuma 18803. – 05. lpp. ievietots profesora A.Kruglevska raksts "kukuļošana".

Kukuļošana – viens no tā sauktiem dienesta nodarījumiem. Kukuļošanas gadījumā vienmēr ir divas personas – kukuļdevējs un kukuļnēmējs. Izšķir aktīvo un pasīvo kukuļošanu. Aktīvā – kad kukuļdevējs it kā uzpērk kukuļnēmēju izdarīt viņam pakalpojumu.

Kukuļošana un sodīšana par to attīstījusies dažādos laikos un dažādās valstīs.

Vācijā 1532. gadā tiek izdota "Karlina" – to nosauca toreizējā Vācijas ķeizara Kārla V vārdā. "Karlina" aizliedza dienestpersonām pieņemt atlīdzību par pakalpojumiem, bet šai normai nebija paredzēta sankcija. Tikai 18. gadsimtā sāka sodīt par kukuļošanu.

Citādi bija Krievijā. Nepietiekami sagatavotie un mazizglītotie krievi ierēdņi labprāt pieņēma kukuļus. Taču vēl 16. gadsimtā sodī par to bija samērā nelieli. Augstāk ierēdņus sodīja ar naudas un personiskiem sodiem, bet zemākos – ar cietumsodu vai pātagu. 18. gadsimtā sodus vēl vairāk paaugstināja, piespriežot pat nāves sodu vai mūža galeras. Kad nāves sodu par vispārējiem noziegumiem atcēla, par kukuļnēšanu sodīja ar katorgu (1832). Vēlāk līdz ar vispārējo humanizāciju sodāmību par kukuļošanu mīkstināja (1845). Vēlāk par to piesprieda izsūtījumu nometinājumā Sibīrijā, sodīja ar ieslodzījumu cietumā uz 1–3 gadiem vai 60–90 pletnes cirtieniem un arestantu rotu uz 2–6 gadiem. 60. gados atcēla miesas sodu. 1900. gada atcēla izsūtījumu. 1903. gada Sodu likums par kukuļošanu noteica sodu pārmācības namā no 1 līdz 3 gadiem.

Jāpiezīmē, ka Krievijas 1903. gada Sodu likums bija spēkā arī Latvijā līdz 1934. gadam, kad stājās spēkā Latvijas jaunais Sodu likums.

Jauno Sodu likumu profesors Aleksandrs Kruglevskis atzina par atbilstošu Latvijas toreizējam kultūras līmenim un pozitīvu kultūras faktoru.

* *

Latvijas Universitātes profesora Aleksandra Kruglevska rosīgās dzīves paveidiens pārrūķa 1964. gada 13. decembrī.

Ar savu nenogurstošo darbu studētu – topošo juristu – auditorijā, kā arī praktizējošo juristu kongresos, konferencēs un semināros viņš atstājis nezūdošas vērtības. Viņa vārds nebūt nav aizmirsts. Viņš vairākas Latvijas juristu paaudzes iepazīstināja ar slavenā poļu izcelsmes tiesībzīnātieka Leona Petražicka darbiem un tiesiskajām idejām. Latvijas juristu saimes uzmanība tiek pievērsta tādiem jēdzieniem kā intuitīvā ētika, intuitīvās tiesības, tiesību un valsts teorijas saistība ar morāli. Tieši šobrīd itin visiem juristiem būtu labi jāapgūst minētās vērtības, ko, ar citiem vārdiem, varam īsi dēvēt par sirdsapziņu, arī par intuitīvo ētiku, kura nosaka, kas ir labs un kas – launs.

Savā laikā juristu kongresā nolasītais referāts "*Nulla poena sine lege*", kas tulkojumā nozīmē, ka "nevienam nevar uzlikt sodu, ko neparedz likums", – nav zaudējis nozīmi vēl šodien.

Tāpat nav aizmirstama viņa cenšanās panākt, lai vārds un darbos tiktu ievēota objektivitāte. Viņš atsaucas uz holandiešu filozofu Spinozu, kas uzstājies ar prasību pēc objektīvas patiesības. Spinoza mēdzis uzsvērt, ka nezināšana nav pierādījums ("*Ignorantia non est argumentum*" – latīnu valodā).

Tagadējiem jaunajiem Latvijas Universitātes docētajiem un studentiem, sevišķi nākamajiem juristiem, ieteicams ielūkoties profesora Aleksandra Kruglevska rakstos Latviešu konversācijas vārdnīcā, kur viņš izskaidrojis juridiskos terminus un jēdzienus. Tajā atrodamas Leona Petražicka un daudzu citu tiesībzīnātieku biogrāfijas un viņu raksti, uzskati, vērtējumi.

Profesora Aleksandra Kruglevska uzskats par krimināltiesībām kā kultūras faktoru joprojām ir spēkā.

Profesora Aleksandra Kruglevska publicētie darbi

1. Latvijas Sodu likuma projekts un Latvijas kultūras attīstība. – Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1929. – 167.-176., 330.-337., 391.-399.lpp.; 1930. – 38.-49.lpp.
2. L.Petražickis. Nekrologs. – TMV, 1931.–230.lpp.
3. Krimināltiesības. Pagastu darbvežu pirmo kursu lekcijas (konsepti). – Rī-

- ga, 1933. – 103.-128.lpp.
4. Pret personu vērsto noziedzīgo nodarījumu kvalifikācija Latvijas 1933. gada Sodu likumā. – Jurists, 1934. – Nr. 4. – 97.-106.lpp.
 5. Princips "*nulla poena sine lege*" un tā nozīme krimināltiesībās. – Pirmais Latvijas krimināltiesību kongress Rīgā, 1937. – 197.-234. un 259.-262.lpp.
 6. Līdzdalība noziedzīgos nodarījumos. – Rīga, 1939.
 7. Ducmanis K. Leo Petražicka tiesību un valsts teorija sakarā ar mācību par morāli. – Rīga, 1931. – 356. lpp. (Recenzi-
 - ja.) – TMV, 1931. – 282.-284.lpp.
 8. Nozieguma legālā klasifikācija kā tiesību politikas pamats. – Rīga, 1929.
 9. Krimināltiesības kā kultūras faktors. – Rīga, 1929.
 10. Princips "*nulla poena sine lege*". – TMV, 1937. – 2 (pielikums).
 11. Kriminālpolitika. – Rīga, 1934.
 12. Raksti "Latviešu konversācijas vārdnīcā".
 13. Raksti par zinātņu sistēmu. – Kserokopija, 19.lpp.
 14. Tiesību attīstības teorijas. (Rokraksta vietā.) – B.v., 1940.

Atsauces un skaidrojumi

¹ Spinoza, Benedikts (Baruhs) (1632–1677), ebreju izceļsmes holandiešu filozofs racionālists, naturālists, deists. Ievējamākais darbs "Ētika" (1677). Profesūras

piedāvājumu Heidelbergas Universitātē noraidījis, līdz mūža galam maizi pelnījis kā optisko stiklu (lēcu) slīpētājs.